

JUBILEUSZ POD NADZOREM. OBCHODY 400-LECIA ISTNIENIA WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO „HOSIANUM” W OLSZTYNIE

W połowie lat sześćdziesiątych XX wieku w diecezji warmińskiej powstało kilka nowych punktów zapalnych w relacjach państwo–Kościół. Wszystko zaczęło się od obchodów dwudziestolecia Kościoła katolickiego na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Na Warmii zainaugurowano je 20 czerwca 1965 roku w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Olsztynie, ale przygotowania prowadzono już od lutego tego roku; 13 czerwca biskup Tomasz Wilczyński wystosował odezwę do wiernych. Na uroczystości przybyli prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński i 18 biskupów oraz duchowieństwo i liczni wierni. Miejscowi funkcjonariusze państwowi oceniali, że w przemówieniach wówczas wygłoszonych „gloryfikowano prace Kościoła, a pomijano rolę Polski Ludowej”¹.

Pod koniec 1965 roku pojawił się kolejny konflikt, tym razem wywołany „Orędziem” skierowanym przez Episkopat Polski do biskupów niemieckich. Choć było podyktowane szlachetnymi intencjami i zapoczątkowało dialog polsko-niemiecki, w tamtym czasie dało władzom partyjno-państwowym doskonałą okazję do ataku i podrywania autorytetu biskupów oraz próby ograniczenia poparcia społecznego dla hierarchii kościelnej. Brutalna walka trwała prawie pięć miesięcy, ale – jak się okazało – nie przyniosła zamierzonych efektów².

W 1966 roku władze państwowe skupiły się na „przeciwdziałaniu” uroczystościom milenijnym. Obchodom kościelnym, poświęconym 1000-leciu chrztu Polski, przeciwstawiono świeckie inicjatywy związane z tysiącleciem państwa polskiego. Cały aparat administracyjny włączono do akcji ograniczania frekwencji w uroczystościach kościelnych, m.in. przez uniemożliwianie korzystania z samochodów z zakładów pracy, ograniczenie transportu publicznego, organizowanie różnego rodzaju bezpłatnych imprez artystycznych, sportowych i rekreacyjnych. Równoległe do głównych obchodów we Fromborku, gdzie zgromadzili się prymas Polski kardynał

* Ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko, dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM oraz Archiwum Archidiecezji Warmińskiej, autor książek i artykułów z historii Kościoła, stosunków państwo-Kościół i dziejów diecezji warmińskiej

¹ A. K o p i c z k o, *Kościół warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, Olsztyn 1996, s. 127.

² A. K o p i c z k o, „Orędzie” biskupów polskich do niemieckich i jego reperkusje w województwie olsztyńskim, w: *W służbie Bogu bogatemu w miłosierdzie. W przestrzeni Kościoła w Elku, Białymstoku i na Warmii*, Olsztyn 2007, s. 224–243.

Stefan Wyszyński, arcybiskup metropolita krakowski kardynał Karol Wojtyła i inni biskupi oraz duchowieństwo i świeccy, olsztyńskie władze wojewódzkie przygotowały imprezę w Lidzbarku Warmińskim, a wzięli w niej udział także m.in. przedstawiciele władz centralnych – Zenon Nowak, Wincenty Kraśko i Zygmunt Garstecki³.

W następnym roku wysiłek lokalnych władz partyjno-państwowych skupiał się na inwigilowaniu dwóch inicjatyw kościelnych: koronacji obrazu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej (9 i 10 IX) oraz 400-lecia założenia Seminarium Duchownego „Hosianum” (25 i 26 XI). W pierwszym przypadku – jako kontrakcję – zorganizowano „pożegnanie lata” i dożynki. Tylko w województwie olsztyńskim w 30 przypadkach odmówiono pielgrzymom udającym się do Gietrzwałdu wypożyczenia państwowych środków lokomocji. W Olsztynie zorganizowano spotkanie z aktorami filmu „Czterej pancerni i pies”, a w Barczewie występy zespołu „Czerwono-Czarnych”⁴.

Natomiast mało znane są kulisy działań służb milicyjnych i funkcjonariuszy bezpieczeństwa przeciwko uroczystościom 400-lecia istnienia najstarszego w Polsce Seminarium Duchownego „Hosianum”. Zostało ono powołane na synodzie diecezjalnym, obradującym 21 sierpnia 1565 roku w Lidzbarku Warmińskim. Przygotowania do tego wydarzenia rozpoczęto jednak dużo wcześniej. Już w 1556 roku, a więc na 9 lat przed zakończeniem Soboru Trydenckiego biskup warmiński Stanisław Hozjusz zabiegał o sprowadzenie jezuitów, którzy by zorganizowali szkolnictwo duchowne. Wówczas jednak nie udało się zrealizować tych planów. Natomiast w 1565 roku rozpoczęto już pracę edukacyjną z młodzieńcami w ramach gimnazjum jezuickiego. Dwa lata później – 25 listopada, w dzień św. Katarzyny Aleksandryjskiej, patronki kościoła parafialnego w Braniewie – miała miejsce pierwsza inauguracja roku akademickiego w seminarium duchownym. Zgłosiło się wówczas 10 kandydatów. W roku następnym było ich już 24, a więc tylu, ilu przewidywał drugi dokument erekcyjny z 16 grudnia 1566 roku. Od młodzieńców wymagano, by mieli wolę wytrwania w wierze katolickiej, chęć pozostania w służbie Kościoła w stanie duchownym i postanowienie stałej pracy w diecezji warmińskiej. Czas studiów nie był ściśle określony i uzależniano go od stopnia przygotowania kandydata. Jeżeli ukończył „humaniora” w szkołach jezuickich w Braniewie lub Reszlu, wówczas pobyt trwał zwykle dwa lub trzy lata, jeśli zaś kleryk był po szkole parafialnej, wówczas nauka trwała znacznie dłużej.

Przez pierwsze dwa wieki wykształcenie i formacja duchowa alumnów podlegały całkowicie kompetencji jezuitów. Klerycy chodzili na wspólne zajęcia do gimnazjum, w seminarium zaś prowadzono odrębne zajęcia z teologii, liturgii i śpiewu. Z czasem zakres wykładanego materiału poszerzono o egzegezę Pisma Świętego, filozofię (1592), języki grecki i hebrajski (1646) oraz prawo kanoniczne (1708). Do dyspozycji alumnów była też biblioteka seminaryjna.

Sytuacja w seminarium skomplikowała się na przełomie wieków XVIII i XIX, po kasacie jezuitów dokonanej na Warmii w 1780 roku przez władze pruskie. W Braniewie, w miejsce istniejących szkół, utworzono najpierw Gimnazjum Akademickie, a 19 maja 1818 roku – na wzór uniwersytecki – Liceum Hosianum. Na

³ A. K o p i c z k o, *Kościół warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, s. 128–130.

⁴ Tamże, s. 131.

zajęcia do tego liceum uczęszczali też alumni, w seminarium natomiast prowadzono formację duszpasterską i ascetyczną. W 1912 roku podniesiono Liceum Hosianum do rangi Akademii⁵.

Po II wojnie światowej, już w sierpniu 1945 roku, biskup Maksymilian Kaller planował reaktywować seminarium z siedzibą w Olsztynie. Faktycznie zaczęło ono funkcjonować dopiero od 17 października 1949 roku i mieściło się początkowo przy ul. Mariańskiej 3. W 1962 roku władze miasta Olsztyna zabrały ten budynek i wówczas seminarium przeniesiono do budynku przy pl. Bema 2. Od lat pięćdziesiątych podejmowano starania o budowę własnego gmachu, ale władze państwowe przez cały czas czyniły ogromne trudności⁶.

Represje nie ominęły także uroczystości związanych z 400-leciem istnienia seminarium. Zaplanowano je na dwa dni – 25 i 26 listopada 1967 roku. Strona kościelna przygotowywała się do nich przez kilka miesięcy. Oficjalna inauguracja obchodów miała miejsce równocześnie z rozpoczęciem roku akademickiego w dniu 9 września tego roku. Poinformował o tym rektor Seminarium biskup Jan Obląk w piśmie zapraszającym wykładowców. Natomiast zaproszenia do gości wysłano na początku października tego roku (do prymasa Polski⁷ 2 X). W okolicznościowym liście zapowiedziano obchody i przypomniano historię erygowania tej uczelni. Do pisma dołączono program uroczystości⁸.

W pierwszy dzień obchodów (25 XI) już o godz. 7.00 alumni uczestniczyli we Mszy św. koncelebrowanej przez księży wykładowców pod przewodnictwem rektora biskupa Jana Obląka. Natomiast wieczorem o godz. 18.00 rozpoczęła się sesja naukowa. Słowo wstępne wygłosił rektor, a następnie przedstawił referat pt. „Początki Seminarium Duchownego w Braniewie”. Ks. Ludwik Piechnik TJ zaprezentował temat „Starania biskupów warmińskich i jezuitów polskich o przekształcenie Kolegium w Braniewie w uniwersytet”, a ks. Jan Korewa TJ „Rola braniewskiego «Hosianum» w zespalaniu Warmii z Rzeczpospolitą w okresie od XVI do XVIII wieku”⁹. Ponadto odczytano list papieża Pawła VI¹⁰, a chór seminaryjny pod dyrekcją ks. Kazimierza Narodzonka wykonał utwory „Oto dzień, który uczynił Pan” ks.

⁵ Szerzej o historii „Hosianum” – A. Szorc, A. Kopiczko, *Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”*. *Zarys dziejów*, Olsztyn 1995.

⁶ A. Kopiczko, *O eksmisji Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w 1962 roku*, „Echa Przeszłości”, 2009, t. 10, s. 423–464.

⁷ IPN, BU 01283/648, k. 207.

⁸ Archiwum Akt Nowych Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO-N), Teczka G III 11/6.

⁹ Teksty tych referatów zamieszczono w *SW* 1968, t. 5: bp Jan Obląk „O początkach Kolegium Jezuickiego i Seminarium Duchownego w Braniewie”, ks. Henryk Gulbinowicz, „Geneza konstytucji hojzańskich Seminarium Duchownego w Braniewie”, ks. Ludwik Piechnik TJ „Starania biskupów warmińskich i jezuitów polskich o przekształcenie Kolegium w Braniewie na uniwersytet”, ks. Jan Korewa TJ „Rola braniewskiego «Hosianum» w dziele zespolenia Warmii z Rzeczpospolitą w w. XVI–XVIII” i dodatkowo – ks. Ludwik Piechnik TJ „Konwikt szlachecki w Braniewie (1565–1600)”.

¹⁰ Treść tego listu w języku polskim i łacińskim, *WWD*, 1968, nr 4, s. 121–123.

Wojciecha Lewkowicza i „Hasło” Ottona Mieczysława Żukowskiego. Na zakończenie obrad głos zabrał prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński¹¹.

W niedzielę (26 XI) o godz. 11.00 w kościele św. Jakuba w Olsztynie prymas Polski wraz z przybyłymi biskupami i księżmi celebrował Mszę św. pontyfikalną. Przed nią przemówienie powitalne wygłosił administrator apostolski diecezji warmińskiej biskup Józef Drzazga. Odczytał również okolicznościowe przesłanie papieża Pawła VI i list kardynała Karola Wojtyły. Natomiast biskup Jan Obląk wygłosił prelekcję na temat dziejów Seminarium.

W celebrze wzięli udział m.in. arcybiskup poznański Antoni Baraniak i rektory polskich seminariów: ks. Kazimierz Więckowski z Gniezna, ks. Marceli Molski z Płocka, ks. Władysław Miziołek z Warszawy, ks. Antoni Liedtke z Pelplina, ks. Alojzy Motyka z Pieniężna i ks. Henryk Gulbinowicz (wicerektor WSD „Hosianum”). Homilię wygłosił prymas Polski. Po wyznaniu wiary wykładowcy z „Hosianum”, zgromadzeni przed głównym ołtarzem, złożyli ślubowanie. Natomiast na zakończenie liturgii krótkie przemówienia wygłosili: arcybiskup Antoni Baraniak (z archidiec. poznańskiej), biskup Antoni Pawłowski (z diec. włocławskiej) i biskup Kazimierz Kowalski (z diec. chełmińskiej). Mszę św. uświetniły chóry parafialne z Olsztyna pod dyrekcją Witolda Polidowskiego oraz seminaryjny po dyrekcją ks. Kazimierza Narodzonka, a komentarze wygłaszał ks. Edward Michoń. Z przemówieniem wystąpił również alumn Mirosław Hulecki¹².

Uroczystościom towarzyszyła wystawa, na której przedstawiono dokumenty dotyczące erygowania i działalności Seminarium oraz średniowieczne inkunabuły i plansze przypominające najważniejsze wydarzenia w dziejach tej uczelni. Z tej okazji wydano też okolicznościowy medal. Na awersie przedstawiono kardynała Stanisława Hozjusza i napis: „Kardynał Stanisław Hozjusz * 1504–1579 * fundator Seminarium Warmińskiego Hosianum”, a na rewersie – panoramę Braniewa i napis: „400 lat Seminarium Duchownego * Braniewo – Olsztyn * 1567–1967”¹³.

Władze partyjno-państwowe zaczęły gromadzić informacje na temat przygotowywanych obchodów już we wrześniu 1967 roku. Dnia 29 tego miesiąca pułkownik Edmund Wziątek (zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie) sporządził stosowną notatkę, którą wysłał do I sekretarza KW PZPR Stanisława Tomaszewskiego oraz do Departamentu IV MSW. Napisał w niej, że w niedzielę 26 listopada odbędą się w Olsztynie uroczystości kościelne z udziałem kardynałów Stefana Wyszyńskiego i Karola Wojtyły oraz biskupów. Dołączył też program, który rektor Seminarium biskup Jan Obląk wysłał do prymasa Polski. Miał on obejmować Mszę św., a następnie okolicznościową akademię z referatem o Seminarium Duchownym na Warmii. Dodał jeszcze, że we wszystkich kościołach będzie odczytany z tej okazji list pasterski¹⁴. Natomiast w przeddzień, w sobotę (25 XI) zaplanowano sesję naukową. W zaproszeniu wymieniono też referentów, w tym jezuitów. Zaznaczono, że chodzi o uczczenie jezuitów, „którzy kie-

¹¹ *Jubileusz czterechsetlecia Warmińskiego Seminarium Duchownego, WWD, 1968, nr 4, s. 124–125.*

¹² *WWD, 1968, nr 4, s. 139.*

¹³ Tamże, s. 125.

¹⁴ Jego treść – *WWD, 1968, nr 4, s. 123–124.*

rowali naszym seminarium i wychowywali naszych kapłanów przez kilka wieków”. Edmund Wziątek zwrócił też uwagę, że historii Seminarium dużo miejsca poświęcił administrator apostolski diecezji warmińskiej biskup Józef Drzazga w czasie uroczystości inauguracyjnej rok akademicki. Wówczas dodatkowo poinformował, że diecezja wystąpiła do Stolicy Apostolskiej o przyznanie Seminarium „Hosianum” uprawnień wyższych szkół katolickich¹⁵.

Następnego dnia (30 IX) notatkę sporządził dyrektor Departamentu IV MSW pułkownik Stanisław Morawski. Nie zawierała ona nowych elementów, poza informacją, że Mszę św. w katedrze miał odprawić arcybiskup Antoni Baraniak¹⁶.

12 października odbyła się konferencja dziekanów. Oprócz spraw bieżących omówiono na niej program obchodów jubileuszowych Seminarium, a także listę zaproszonych gości. Podano także pewne szczegóły: kto wygłosi kazanie i kto będzie celebrował główną Mszę św. Wspomniano o liście pasterskim, jaki miał przygotować biskup Józef Drzazga. Przy tej okazji rektor Seminarium biskup Jan Oblak nadmienił, iż Wyższe Seminarium Duchowne odczuwa brak odpowiedniego pomieszczenia na archiwum i bibliotekę, ponieważ władze zażądały przeniesienia ich z ul. Mariańskiej i podejmuje starania o budowę odpowiedniego gmachu. Informacje o tym posiedzeniu też dostały się do funkcjonariuszy SB i partyjnych. Dwa dni później zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa pułkownik Edmund Wziątek wysłał notatkę na ten temat do I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Olsztynie i do IV Departamentu MSW w Warszawie¹⁷.

Kolejne informacje pochodzą już z listopada 1967 roku. Wówczas naczelnik Wydziału IV KWMO w Olsztynie podpułkownik Mieczysław Sałkowski poinformował dyrektora Departamentu IV MSW w Warszawie o przygotowanym przez pierwszego zastępcę Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa pułkownika Edmunda Wziątka planie operacyjnym i fizycznego zabezpieczenia kościelnych uroczystości związanych z 400-leciem istnienia WSD¹⁸. Dokument ten zapisano na ośmiu stronach maszynopisu¹⁹. Najpierw przedstawiono w nim szczegółowy program uroczystości, a nawet taką informację, że udział zapowiedziało 10 biskupów, natomiast 6 odmówiło przyjazdu, w tym arcybiskup Bolesław Kominek z Wrocławia, arcybiskup Antoni Baraniak z Poznania i biskup Jan Kulik z Łodzi. Jak się później okazało, arcybiskup Baraniak przybył i odegrał ważną rolę.

Jednak od opisu uroczystości kościelnych ważniejsza okazała się organizacja działań operacyjno-rozpoznawczych, mających na celu „przeciwdziałanie licznemu udziałowi osób świeckich, a zwłaszcza młodzieży w uroczystościach kościelnych”. Miały temu służyć imprezy rozrywkowe, sportowe i kulturalne. Ale zanim do tego doszło, pewne zadania wyznaczono Wydziałom „T” (odpowiadający za technikę operacyjną) i „W” (lustracja korespondencji). Dotyczyły one ustalenia wszystkich przygotowań strony kościelnej, związanych z przybyciem do Olsztyna prymasa Polski i pozostałych biskupów oraz treść wystąpień i przebieg uroczystości, ale też

¹⁵ IPN, Bi 087/242/2.

¹⁶ IPN, BU 01283/648, k. 205.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, k. 209.

¹⁹ Tamże, k. 210–217.

„ewentualne rozładowywanie i zapobieganie wybitnie wrogim zamierzeniom kleru, elementów klerykalnych, warcholskich i chuligańskich”. Zaplanowano wykorzystanie do tego celu tzw. źródeł informacji Wydziału IV oraz tajnych współpracowników. Odpowiedzialnym za te zadania uczyniono zastępcę naczelnika Wydziału IV majora Józefa Skoczka. Do „zabezpieczenia przybycia Wyszyńskiego do Olsztyna i jego pobytu w dniach 25 i 26 bm. miał wyznaczonego naczelnika Wydziału Śledczego podpułkownika Jana Rejdycha i inspektora Wydziału IV kapitana Michała Kruka.

Pierwsze działania operacyjne planowano przeprowadzić 25 listopada o godz. 16.00. Wówczas czterech pracowników SB miało zabezpieczyć ulice wylotowe na trasie Olsztynek – Olsztyn, a mianowicie Warszawską, Marchlewskiego i Staszica. Innych czterech zamierzano ustawić wokół katedry i przyległych ulic: Staszica, Barbary, Piastowskiej i Długosza. Podobnie czterech funkcjonariuszy SB wysłano pod Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”. Ich głównym zadaniem było obserwowanie prymasa polski kardynała Stefana Wyszyńskiego i towarzyszących mu gości, śledzenie „nastrojów i entuzjazmu” wśród zgromadzonych osób, usuwanie ewentualnych wrogich ulotek i napisów. Tymi trzema grupami operacyjnymi mieli kierować podpułkownik Jan Rejdych i kapitan Michał Kruk.

W następnym dniu (26 XI) zaplanowano rozmieszczenie pracowników SB wokół katedry i na przyległych ulicach: Staszica, Barbary, Piastowskiej i Długosza. Tym razem wyznaczono trzy grupy po pięć osób, ale też mieli dołączyć funkcjonariusze MO. Uruchomiono system powiadamiania środkami łączności przewodowymi i bezprzewodowymi. Natomiast wśród bezpośrednich zadań wymieniono wykrywanie „sprawców ewentualnych wrogich wystąpień i osób inspirujących do powyższego”, czuwanie nad dekoracjami kościelnymi i nastrojami wśród uczestników (chodziło m.in. o owacje na cześć kard. Wyszyńskiego) oraz śledzenie wypowiedzi.

Wydział „T” (techniki operacyjnej) miał zająć się nagraniami kazań i wystąpień. Do pomocy włączono tajnych współpracowników o kryptonimach „P” i „Orion”. Natomiast Wydziałowi „B” (obserwacja zewnętrzna) zlecono zorganizowanie punktów obserwacyjnych w pobliżu Kurii Biskupiej, Wyższego Seminarium Duchownego i na trasie Napierki – Olsztyn. Do obowiązków funkcjonariuszy mundurowych MO i Służby Ruchu Drogowego należało „zabezpieczenie miasta przed ewentualnym ukazaniem się wrogich napisów, ulotek, niszczeniem dekoracji państwowych”.

Dodatkowo zaplanowano powołanie pięcioosobowej grupy operacyjno-śledczej, która miała pozostawać w dyspozycji „kierownictwa zabezpieczenia uroczystości w Olsztynie”, a kierownik Samodzielnej Sekcji „A” (od szyfrów) miał opracować „dokumenty tajnego działania”. Wyznaczono też koordynatorów całości zabezpieczenia w osobach: podpułkownik Mieczysław Sałkowski (naczelnik Wydziału IV), pułkownik Alfons Kurzyński (naczelnik Wydziału Prewencji Ogólnej), podpułkownik Waław Berliński (naczelnik Wydziału Kontroli Ruchu Drogowego), major Antoni Kaczmarek (zastępca Komendanta Miasta i Powiatu MO). Z Komendy Wojewódzkiej MO do akcji mieli dołączyć: pułkownik mgr Stanisław Rudnicki (zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO) i Kazimierz Szczepaniak (zastępca Komendanta Wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa). Miał ich wspierać jeszcze mgr Władysław Janczyk (zastępca naczelnika Wydziału Śledczego). Wszystkie

te osoby otrzymały do dyspozycji 2 samochody osobowe, za co odpowiadał kapitan Jan Najder.

Ustanowiono także „ośrodek koordynacji informacji” w składzie: major Józef Skoczek (zastępca naczelnika Wydziału I), kapitan Janusz Pośpiech (inspektor Wydziału IV), kapitan Jan Licki (kierownik Grupy I Wydziału IV). Miał on zająć się zbieraniem informacji i ich analizą oraz oceną, a także przygotowywaniem danych „dla potrzeb kierownictwa służbowego i partyjnego”. Po zakończeniu uroczystości jego zadaniem było przygotowanie całościowej informacji dla Departamentu IV i Komitetu Wojewódzkiego PZPR.

W kolejnych dniach zapewne uszczegółowiano informacje i zadania. Naczelnik Wydziału IV KW MO w Olsztynie podpułkownik Mieczysław Sałkowski 21 listopada 1967 roku przesłał do Naczelnika Wydziału I Departament IV MSW w Warszawie odpis doniesienia tajnego współpracownika o pseudonimie „Orion”. Wynikało z niego, że biskup Józef Drzazga nadal nie wiedział o tym, iż biskupi mieli przyjechać wprost z posiedzenia Konferencji Episkopatu Polski²⁰.

Opracowany plan działań operacyjnych zapewne w całości wdrożony, ponieważ olsztyńska Służba Bezpieczeństwa zgromadziła wszystkie teksty przemówień. Ponadto – dzięki „Orionowi” – dysponowała informacjami z prywatnych i kulturalnych rozmów dostojników kościelnych, a na tym funkcjonariuszom bardzo zależało. Ponadto instancje partyjne podjęły szereg czynności, mających na celu ograniczenie uczestnictwa społeczeństwa (zwłaszcza młodzieży) w tych uroczystościach. W dniach 25 i 26 listopada 1967 roku zorganizowano liczne imprezy dla młodzieży: seanse filmowe, rozgrywki sportowe, spotkania z wojskiem w koszarach, a dla rodziców – wywiadówki w szkołach²¹.

Ogólną informację z tych obchodów przygotował już 26 listopada 1967 roku I zastępca komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie pułkownik Edmund Wziątek²². Zamieścił w niej dane dotyczące przybyłych gości, szczegółowy opis obchodów i streszczenia przemówień (w tym prymasa Polski). Nie pominął również nieoficjalnego spotkania kardynała Stefana Wyszyńskiego z wykładowcami i alumunami Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum”. Jak zaznaczył sprawozdawca – prymas „w całości poświęcił je szczegółowemu omówieniu swej izolacji (uwięzieniu w latach 1953–1956). Przypomnił też postawę ks. Wojciecha Zinka i podkreślił, że był on jedynym z członków polskiego Episkopatu, który w tamtych trudnych i pełnych wrogości wobec Kościoła czasach odważył się zaprotestować przeciwko temu uwięzieniu. Potem znosił za to cierpienia, był więziony i nie mógł powrócić do diecezji²³.”

²⁰ Tamże, k. 218.

²¹ A. K o p i c k o, *Kościół warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, s. 76.

²² IPN, Bi 087/242/2.

²³ J. C h ł o s t a, *Związki Prymasa Polski – Stefana kardynała Wyszyńskiego z Warmią*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Tysiąclecia*, pod red. T. Dzwonkowskiego i C. Osękowskiego, Warszawa – Poznań – Zielona Góra 2001, s. 162. W przypisie 24 jeszcze dodano: Na podstawie tego stwierdzenia Księdza Prymasa z 27 VIII [powinno być XI] 1967 roku przyjęła się opinia jakoby kardynał Wyszyński miał oświadczyć, że po jego uwięzieniu pozostali mu wyłącznie wierni Niemiec (czyli ks. Zink, który urodził się w Bydgoszczy, ale jego matka Augusta z Tyżaków pochodziła

Dopełnieniem „nadzoru” służb bezpieczeństwa nad uroczystościami olsztyńskimi było pozyskanie doniesienia jednego z tajnych współpracowników o pseudonimie „Orion”. Złożył on relacje na temat oceny uroczystości przez duchownych z prywatnej rozmowy, w której uczestniczyli m.in. kanclerz Kurii Warmińskiej ks. Czesław Kulikowski i wicerektor Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” ks. Henryk Gulbinowicz. Najpierw dyskutowano o liście Episkopatu Polski w sprawie budownictwa sakralnego²⁴, a następnie o jubileuszu. Przy tej okazji pojawiły się opinie na temat relacji między miejscowymi biskupami a prymasem Polski²⁵.

Natomiast 15 stycznia 1968 roku Departament IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych sporządził notatkę na temat samych wystąpień biskupów w czasie 400-lecia „Hosianum”. Zaznaczono w niej, że wszyscy podkreślali dorobek tej uczelni „w okresie minionych lat” oraz trudności lokalowe. Winę ze taki stan rzeczy zrzucano na władze Polski Ludowej. Mówiono również o powoływaniu alumnów do służby wojskowej²⁶.

Ten krótki przegląd treści wytworzonych i zachowanych dokumentów pokazuje, jak dużą wagę władze państwowe i partyjne przywiązywały do śledzenia wszystkich uroczystości kościelnych, a zwłaszcza o charakterze jubileuszowym, w których brali udział prymas Polski i inni biskupi. Aby zapewnić dokładną inwigilację nie skąpiono środków pieniężnych ani zaangażowania ludzi. Wykorzystywano również tajnych współpracowników i informatorów. Powstaje jednak pytanie, czy to wszystko było potrzebne, skoro i tak uroczystości miały charakter otwarty, a teksty przemówień zostały opublikowane. Ale zapewne nie chodziło tylko o pozyskanie informacji; o wiele cenniejsze dla władz partyjno-państwowych było jątrzenie i rozbijanie jedności wśród duchowieństwa i wiernych oraz wprowadzanie psychozy strachu. Niewątpliwie często też taki cel osiągnano, choć na pewno nie w czasie jubileuszu 400-lecia istnienia Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie.

z Woryt w pobliżu Gietrzwałdu) oraz pies Baca, jak to wynika z *Zapisków więziennych*, w chwili aresztowania (25 IX 1953 r.) skaleczył jednego z funkcjonariuszy UB. Z kolei Jacek Żakowski przypisał to stwierdzenie ks. Janowi Ziei (*Sąd nad „Prymasem”*, Gazeta Wyborcza, 2001, nr 17 z 20–21 I.M. K o r e j w o, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński na Warmii i Mazurach w świetle akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Olsztynie*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Tysiąclecia*, pod red. T. Dzwonkowskiego i C. Osękowskiego, Warszawa – Poznań – Zielona Góra 2001, s. 195.

²⁴ Treść komunikatu publikuje P. R a i n a, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 2: lata 1960–1974, Poznań 1995, s. 470–472.

²⁵ IPN, BU 01283/648, k. 225–229.

²⁶ Tamże, k. 230.

ANEKS NR 1*

IPN BU 01283/648, k. 205.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament IV

Warszawa, dnia 30 X 1967 r.

Tajne

Informacja

dotyczy: przygotowywanej w Olsztynie uroczystości jubileuszu 400-lecia istnienia WSD w dniach 25–26 XI 1967 r.

W dniach 25–26 XI 1967 r. w Olsztynie odbędą się uroczystości jubileuszowe 400-lecia istnienia Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum”.

Na uroczystości zaproszeni zostali kardynałowie Wyszyński i Wojtyła, 60 biskupów, rektorzy WSD świeckich i zakonnych z całej Polski, dziekani i księża diecezji olsztyńskiej oraz księża z całej Polski, którzy ukończyli WSD w Olsztynie.

W programie uroczystości przewidziano między innymi: sesję naukową w katedrze, odprawienie przez arcybpa Baraniaka uroczystej Mszy, podczas której przemówienie wygłosi kard. Wyszyński, ślubowanie alumnów i profesorów WSD i okolicznościowe przemówienia biskupów (program w załączeniu).

Bp Drzazga zapowiedział wydanie w pierwszych dniach listopada specjalnego listu pasterskiego do wiernych z okazji jubileuszu 400-lecia istnienia WSD.

Seminarium Warmińskie otwarte zostało przez kard. Hozjusza w dniu 25 XI 1967 r. zgodnie z uchwałą Soboru Trydenckiego. Było to pierwsze Seminarium Duchowne w Polsce.

Dyrektor Departamentu IV MSW
Płk St. Morawski

* W dokumentach poprawiono jedynie ewidentne błędy, a uzupełnienia zaznaczono nawiasami kwadratowymi.

ANEKS NR 2

IPN BU 01283/648, k. 210–217.

Olsztyn, dnia listopada 1967 r.

PLAN

operacyjnego i fizycznego zabezpieczenia kościelnych uroczystości związanych z 400-leciem istnienia WSD w Olsztynie

I. Przewidywany program uroczystości

Z okazji 400-lecia istnienia Warmińskiego Seminarium Duchownego, w dniach 25 i 26 listopada br. w Olsztynie odbędą się kościelne uroczystości z udziałem kardynałów: Wyszyńskiego i Wojtyły oraz wielu biskupów z całego kraju. Na mocy decyzji Episkopatu impreza ta ma mieć charakter ogólnokrajowy.

Głównym organizatorem uroczystości jest rektor WSD biskup Jan Obląk. Przygotowania rozpoczął on w początkach września br. Przesłał wówczas wszystkim biskupom zaproszenia, do których dołączył program uroczystości. Dotychczas udział swój w uroczystościach olsztyńskich zapowiedziało 10 biskupów. 6-ciu biskupów z różnych powodów odmówiło przybycia do Olsztyna, a m.in. arcybiskupi: Kominek i Baraniak oraz biskup Kulik z Łodzi.

Z posiadanego rozpoznania wynika, że program uroczystości przedstawia się następująco:

[tu przedrukowano program]

W myśl powyższego programu zaplanowane przez Kurię uroczystości w sobotę dnia 25 listopada br. odbędą się wyłącznie z udziałem kleru w budynku Warmińskiego Seminarium Duchownego. Będą one mieć charakter wewnętrzny, zamknięty. Potwierdzeniem tego jest treść komunikatu wydanego przez biskupa Drzazgę z okazji uroczystości do duchowieństwa i wiernych m. Olsztyna, który odczytany został z ambon kościołów olsztyńskich w niedzielę dnia 19 bm. Nie ma w nim żadnej wzmianki o uroczystościach zaplanowanych na sobotę dnia 25. XI. br.

Udział osób świeckich w uroczystościach przewidziany jest natomiast w niedzielę dnia 26 bm. Zgodnie z podanym wyżej programem, uroczystości, w których uczestniczyć mają osoby świeckie, trwać będą w tym dniu w godzinach od 10.50 do około 15 względnie 16.00.

W celu przeciwdziałania licznemu udziałowi osób świeckich, a zwłaszcza młodzieży w uroczystościach kościelnych, władze partyjne i administracyjne zaplanowały zorganizować w Olsztynie w dniu 26 bm. szereg imprez rozrywkowych, sportowych i kulturalnych.

II. Organizacja pracy operacyjno-rozpoznawczej

Rozpoznanie agenturalne prowadzi Wydział IV-ty. Do rozpoznania włączą się Wydziały „T” i „W”. Wydział IV opracuje plan operacyjnego rozpoznania przygotowań Kurii do uroczystości oraz ich przebiegu w dniach 25 i 26 XI br.

a) Rozpoznanie przygotowań związanych z przybyciem do Olsztyna w dniu 25 bm. Wyszyńskiego oraz biskupów, w tym ustalenie miejsc ich rozlokowania (według dotychczasowego rozpoznania wszyscy biskupi mają zamieszkać w WSD).

b) Dalsze rozpoznanie programu sesji naukowej w WSD oraz ustalenie jej przebiegu; treść wystąpień poszczególnych referentów, treść prowadzonych rozmów przez Wyszyńskiego i biskupów z przybyłym na sesję klerem i alumnami.

c) Dalsze rozpoznanie przygotowania Kurii do akademii jubileuszowej, przewidzianej w katedrze w dniu 26 bm. o godz. 11.00 oraz ustalenie jej przebiegu (frekwencja, treść wystąpień).

d) Do rozpoznania wykorzystać osobowe źródła informacji Wydz. IV-go oraz RSB, które uczestniczyć będą w powyższej imprezie oraz materiały Wydziałów „T” i „W”.

e) Kierunki i zakres działalności profilaktycznej mającej na względzie ewentualne rozładowywanie i zapobieganie wybitnie wrogim zamierzeniom kleru, elementów klerikalnych, warcholskich i chuligańskich.

f) Za opracowanie planu i jego realizację odpowiedzialny jest Z-ca Naczelnika Wydziału IV mjr J. Skoczek.

III. Operacyjno-fizyczne zabezpieczenie przyjazdu i pobytu Wyszyńskiego w Olsztynie w dniach 25 i 26 XI 1967 r.

1. Operacyjne rozpracowanie prowadzi Wydział IV według założeń części II niniejszego planu.

2. Plan fizycznego zabezpieczenia przybycia Wyszyńskiego do Olsztyna i jego pobytu w dniach 25 i 26 bm. opracują do dnia 23 XI br. Naczelnik Wydziału Śledczego ppłk J. Rejdych i Inspektor Wydziału IV kpt. M. Kruk.

Plan ten winien zawierać:

Dzień 25 XI 1967 r.

a) Godz. 16.00 – Rozmieszczenie 4 pracowników operacyjnych SB na trasie ulic wlotowych z Olsztynka do Olsztyna tj. Warszawskiej, Marchlewskiego i ul. Staszica.

– Grupa ta po przyjeździe Wyszyńskiego przemieszcza się w pobliże kurii (w wypadku, gdy pod kuria nie będzie zgromadzenia ludzi, grupa ta po złożeniu relacji, udaje się do domu).

b) Godz. 16.30 – Rozmieszczenie 4 pracowników operacyjnych SB wokół katedry i przyległych ulic: Staszica, Barbary, Piastowskiej i Długosza.

– Grupa ta pozostaje na swych stanowiskach do czasu wyjazdu Wyszyńskiego z kurii biskupiej na sesję naukową do WSD (godz. 18.00).

c) Godz. 17.30 – Rozmieszczenie 4 pracowników operacyjnych SB wokół WSD

– Grupa tych pracowników pozostaje na swych stanowiskach do czasu zakończenia sesji i powrotu Wyszyńskiego do kurii biskupiej (godz. 21.30)

- d) Zadaniem wymienionych trzech grup pracowników będzie:
- obserwacja nastrojów i entuzjazmu wśród osób ewentualnie zgromadzonych (frekwencja) na trasie przejazdu Wyszyńskiego, w okolicy kurii biskupiej i pod WSD;
 - likwidacja ewentualnych wrogich napisów i ulotek;
 - bieżące informowanie kierownictwa zabezpieczenia o wszelkich wrogich zamierzeniach i wystąpieniach oraz przebiegu sytuacji.
- e) za całość zabezpieczenia na wymienionych trzech odcinkach odpowiedzialni są: ppłk J. Rejdych i kpt. M. Kruk.

Dzień 26 XI 1967 r.

W dniu tym plan winien zawierać:

- a) godz. 10.30 – Rozmieszczenie grup pracowników operacyjnych SB wokół katedry i na przyległych ulicach: Staszica, Barbary, Piastowskiej i Długosza.
- Ogółem do zabezpieczenia wydzielić 3 grupy pracowników w składzie po 5. Razem 15 pracowników.
- b) System powiadamiania przewodowymi i bezprzewodowymi środkami łączności z rejonu zabezpieczenia kierownictwa sekcji.
- c) System współdziałania kierowników grup SB z funkcjonariuszami pionu mundurowego MO.
- d) Za całość zabezpieczenia odpowiedzialni są: ppłk J. Rejdych i kpt. M. Kruk.
- e) Pracownicy operacyjni biorący udział w zabezpieczeniu, obok wymienionych już zdań, winni zwrócić uwagę na:
- ustalenie sprawców ewentualnych wrogich wystąpień i osób inspirujących do powyższego: interweniować przy pomocy MO;
 - dekoracje kościelne i nastroje (owacje na cześć Wyszyńskiego) wśród uczestników;
 - charakterystyczne wypowiedzi.

V. Organizacja techniczna utrwalania wystąpień w czasie uroczystości i ich odtwarzania.

1. Naczelnik Wydziału „T” w terminie do 23 XI br. opracuje plan nagrań poszczególnych wystąpień związanych z uroczystościami w dniach 25 i 26 bm., a mianowicie:

- a) zapewni w dniu 25 bm. pełną eksploatację posiadanego źródła informacji krypt. „P” i na bieżąco będzie odtwarzał uzyskane materiały.
- b) zorganizuje w pobliżu WSD punkt odbioru informacji z nadajnika nasobnego, w który podczas sesji naukowej będzie wyposażony tw ps. „Orion”.
- c) nagranie wystąpień Wyszyńskiego i biskupów w katedrze w Olsztynie w dniu 26 XI 1967 r.
- d) dla wykonania powyższego zadania Naczelnik Wydziału „T” zapewni odpowiednią ilość pracowników operacyjnych i sprzętu technicznego.

VI. Zadania organizacyjne Wydziału „B”

1. Zorganizowanie w pobliżu WSD w Olsztynie dla obserwacji w dniu 25 bm. i przekazywanie informacji o sytuacji wokół tego obiektu (przyjazd Wyszyńskiego, biskupów, ewentualne gromadzenie się tam ludzi itp.).

2. Dla realizacji powyższego zadania uruchomić posiadane PZ [punkty zakryte] w pobliżu kurii biskupiej i eksploatować je w dniu 25 XI br. do godz. 15.00 i w dniu 26 XI br. do czasu wyjazdu Wyszyńskiego z Olsztyna.

3. Podjąć nieoficjalną obserwację za Wyszyńskim w dniu 25 XI na trasie Napierki – Olsztyn; m. Olsztyn: kuria biskupia – WSD; WSD – Kuria Biskupia i w dniu 26 XI w chwili wyjazdu Wyszyńskiego z Olsztyna.

– celem obserwacji jest przechwycenie poprzez radiostację informacji o sytuacji na trasach przejazdu Wyszyńskiego (zgromadzenia), powitania itp.).

VII. Zadania Komendy Miasta i Powiatu MO w Olsztynie

Komenda Miasta i Powiatu MO opracuje plan w zakresie utrzymania porządku publicznego w dniach 25 i 26 XI 67 przy pomocy sił mundurowych MO i Służby Ruchu Drogowego. Zwróci w nim szczególnie uwagę na zabezpieczenie miasta przed ewentualnym ukazaniem się wrogich napisów, ulotek, niszczeniem dekoracji państwowych, zwłaszcza przed przybyciem i w czasie pobytu Wyszyńskiego w Olsztynie.

VIII. Inne zadania organizacyjne:

1. Do koordynacji całości zabezpieczenia i współdziałania obu służb powołanych w składzie:

- ppłk M. Sałkowski – Naczelnik Wydziału IV-go
- płk A. Kurzyński – Naczelnik Wydz. Prewencji Ogólnej
- ppłk W. Berliński – Nacz. Wydz. Kontr. Ruchu Drogowego
- mjr A. Kaczmarek – Z-pca Kom. Miasta i Powiatu MO.

Całość zabezpieczenia z ramienia kierownictwa KW MO nadzorować będą: I Z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO płk mgr Rudnicki, Z-ca Komendanta Wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa ppłk K. Szczepaniak.

2. Powołać grupę operacyjno-śledczą w składzie 1 + 4 ofic. śledczych do dyspozycji kierownictwa zabezpieczenia uroczystości w Olsztynie.

Odpowiedzialny – Z-ca Naczelnika Wydz. Śledczego mjr W. Janczyk

3. Kpt. J. Najder wydzieli 2 samochody osobowe na dzień 25 i 26 XI br. do dyspozycji kierownictwa zabezpieczenia.

4. Kierownik Samodzielnej Sekcji „A” opracuje do dnia 24 XI br. dokumenty tajnego działania uwzględniając w nich specyfikę zabezpieczenia.

5. Powołać ośrodek koordynacji informacji w składzie:

- mjr J. Skoczek – Z-ca Nacz. Wydz. IV-go
- kpt. J. Pośpiech, inspektor Wydziału IV-go
- kpt. J. Licki – Kier. Grupy I Wydz. IV-go.

Zadaniem ośrodka jest zbieranie całości informacji (prowadzenie kroniki), ich analiza i ocena oraz opracowywanie niezbędnych danych dla potrzeb kierownictwa służbowego i partyjnego.

6. Po zakończeniu uroczystości opracować informację z przebiegu dla Dep. IV-go i KW PZPR.

Uwagi końcowe:

1. Niniejszy plan jest planem ramowym działań Służby Bezpieczeństwa mającym na celu rozpoznanie i zabezpieczenie uroczystości olsztyńskiej oraz koordynowanie działań poszczególnych jednostek Służby Bezpieczeństwa z pionem mundurowym MO.

W wypadku poszerzenia przez Kurię Biskupią uroczystości plan zostanie zmieniony i dostosowany do aktualnych potrzeb.

2. Poszczególni wykonawcy, ujęci w planie, w oparciu o kierunkowe założenia działań niniejszego planu opracują szczegółowe plany operacyjnego rozpoznania, fizycznego zabezpieczenia i działalności profilaktycznej.

3. MO opracuje oddzielny plan zabezpieczenia i wykorzystania własnych sił i środków.

Wykonano 3 egz.
egz. 1 Dyr. Dep. IV
egz. 2 i 3 Wydz. IV
opr. ..

Naczelnik Wydziału IV KW MO
w Olsztynie

M. Sałkowski

Dep. IV MSW poinformował, że wszyscy biskupi wraz z Wyszyńskim wprost z posiedzenia Episkopatu (23 i 24 XI 67 r.) mają przybyć na uroczystości olsztyńskie

ANEKS NR 3

IPN BU 01283/648, k. 223.

Warszawa, dnia 22 XI 1967 r.

Tajne

UWAGI

do planu operacyjnego i fizycznego zabezpieczenia uroczystości kościelnych
w Olsztynie w dniach 25–26 XI 1967 r.

– Nadesłany plan ma charakter ramowych założeń do opracowania konkretnych oddzielnych planów i w tej formie nie oddaje w pełni wszystkich przedsięwzięć, jakie zamierza podjąć KW MO Olsztyn celem zabezpieczenia uroczystości.

– Plan nie przewiduje wykorzystania możliwości operacyjnych Wydz. II i III KW MO w zakresie zbierania informacji o przygotowaniach i zabezpieczeniu przebiegu uroczystości.

– Opracowanie konkretnych planów zabezpieczenia uroczystości zakłada się do 23 XI 1967 r, co wydaje się terminem zbyt późnym.

– Plan nie przewiduje ujawnianie aktywu klerykalnego udzielającego pomocy kurii w organizacji uroczystości.

– Plan nie przewiduje poza wykorzystaniem tw. „Orion” innych przedsięwzięć zabezpieczających dopływ informacji z WSD w przypadku niemożliwości wykorzystania źródła krypt. „P”.

– W omówieniu planu nie podaje się, jakie przedsięwzięcia zostały dotychczas zrealizowane i co w wyniku tego osiągnięto, a w szczególności nie podaje się konkretnie, jakie podjęto wspólne z innymi władzami zamierzenia celem ograniczenia frekwencji wiernych podczas uroczystości.

ANEKS NR 4

IPN Bi 087/242/2.

Olsztyn, dnia 26 listopada 1967 r.

Tajne

INFORMACJA

z przebiegu uroczystości 400-lecia istnienia Warmińskiego Seminarium Duchownego w Olsztynie

Zgodnie z programem kurii biskupiej, w dniach 25 i 26 listopada 1967 r. odbyły się w Olsztynie uroczystości kościelne związane z 400-leciem istnienia Warmińskiego Seminarium Duchownego. Wzięli w niej udział: kardynał Wyszyński, 11 biskupów, zaproszeni rektorzy seminariów duchownych oraz kler parafialny i alumni.

Wyszyński przybył do Olsztyna w dniu 25 bm. o godz. 15.30. Na trasie przyjazdu ani przed pałacem biskupim nie było żadnych powitań. O godz. 18.00 Wyszyński udał się do Warmińskiego Seminarium Duchownego na uroczystą sesję naukową.

Obecnych na sesji biskupów, rektorów oraz około 100 księży i alumnów WSD powitał biskup Obłąk, który szczególnie mocno zaakcentował udział w uroczystości kardynała Wyszyńskiego. Porównując go z osobą założyciela seminarium kardynała Hozjusza, stwierdził, że jest on „puklerzem wiary i nieustraszoną ostoją Kościoła w Polsce”.

Po odczytaniu telegramu, przesłanego na ręce biskupa Drzazgi przez papieża z okazji odbywających się uroczystości, biskup Obłąk wygłosił referat okolicznościowy. Omówił w nim między innymi ogromną rolę, jaką odegrał kardynał Hozjusz w powołaniu pierwszego Seminarium Duchownego w Polsce. Przedstawił też szereg trudności, jakie wystąpiły w trakcie starań o otwarcie Seminarium Duchownego w Braniewie. Trudności te – stwierdził Obłąk – zostały przezwyciężone tylko dzięki Hozjuszowi i przybyłym do Braniewa jezuitom.

Z kolei księży jezuitci: Piechnik z Krakowa i Korewa z Warszawy wygłosili referaty. Tematy tych wystąpień są następujące: „Starania jezuitów w Polsce o nadanie Seminarium Duchownemu w Braniewie praw uniwersytetu” oraz „Rola «Hosianum» w Braniewie w dziele zjednoczenia Warmii z Rzeczpospolitą”. Pierwszy z referentów nie zasługuje na większą uwagę. Natomiast w drugim zawarte były pewne akcenty, mówiące o rozwoju Seminarium Duchownego w powiązaniu z walką o polskość Warmii. Prelegent stwierdził w nim m.in., że:

– Podobnie jak wówczas, kiedy powstawało Seminarium Duchowne w Braniewie Warmia znajdowała się w granicach Rzeczpospolitej, tak i obecnie jest ona w obrębie granic odrodzonej Polski.

– Seminarium duchowne w Braniewie odegrało dużą rolę w dzieje zjednoczenia Warmii z Rzeczypospolitą, a zwłaszcza w kształtowaniu poczucia wspólnoty z Polską w okresie rozbiorów.

– Polskość swą Warmia w niemałym stopniu zawdzięcza jezuitom, jak też kapłanom przez nich wychowanym.

Na zakończenie 10-minutowe przemówienie wygłosił kardynał Wyszyński. Oświadczył on m.in., że:

– Uważa za wielki zaszczyt, iż jest kardynałem tytularnym Kościoła pod wezwaniem św. Marii na Zatybrzu w Rzymie, którego takim samym kardynałem był Hozjusz. Zawdzięcza to temu, że odbywał „polityczny nowicjat w Stoczku” i nie mógł początkowo objąć wyznaczonego mu przez papieża kościoła, innego niż posiadany obecnie.

– Kiedy był na soborze, spotkał się przy epitafrum Hozjusza, znajdującym się w kościele św. Marii w Rzymie, z kardynałem Döpfnerem, w obecności arcybiskupów: Baraniaka i Gawliny. Ten ostatni następująco skomentował to spotkanie: „Polska od czasu Grunwaldu nie odniosła takiego zwycięstwa jak dzisiaj”.

– Dobrze, iż tę uroczystość obchodzimy na Warmii, która ponownie powróciła do Polski i nigdy nie dała się na zawsze od niej oderwać.

Sesja naukowa zakończyła się o godz. 20.00. Następnie udano się na kolację w budynku WSD, skąd o godz. 21.45 Wyszyński przybył do pałacu biskupiego na nocleg.

W dniu 26 bm. w godzinach od 11.00 do 15.00 w prokatedrze olsztyńskiej odbyła się akademie jubileuszowa, połączona z nabożeństwem pontyfikalnym odprawionym przez arcybiskupa Baraniaka (uczestniczyło w nim ok. 2500 osób świeckich). Złożyło się na nią 6 wystąpień publicznych Wyszyńskiego i biskupów (Drzazgi, Obląka, Baraniaka, Kowalskiego i Pawłowskiego) oraz występy chórów kościelnych.

W 1-godzinnym kazaniu Wyszyńskiego nie było wrogich akcentów politycznych. Zawierało ono jedynie aluzyjne stwierdzenia, dotyczące przede wszystkim wizytacji seminariów duchownych przez czynniki świeckie oraz trudnych warunków lokalowych, w jakich znajduje się Warmińskie Seminarium Duchowne. Na uwagę zasługują następujące zwroty:

– W okresie rozbiorów Polski inspektorzy carscy, austriaccy czy niemieccy próbowali podporządkować seminaria duchowne dla własnych celów rusyfikacji i germanizacji społeczeństwa. Biskupów, którzy nie godzili się z tym usuwano z ich stanowisk. Obecnie historia ocenia tych biskupów pozytywnie jako obrońców wiary i ojczyzny.

– Przyszłych kapłanów mogą wychowywać tylko Ci, którzy wierzą w trójcę przenaświętą [sic!], a nie tacy, którzy odrzucają boga [sic!].

– Obecne warunki, w jakich znajduje się Warmińskie Seminarium Duchowne, można porównać „do stajenki betlejemskiej”, o czym miał okazję w dniu wczorajszym osobiście się przekonać. Społeczeństwo i państwo polskie winno zgodzić się na wybudowanie nowego gmachu dla seminarium, gdyż diecezja warmińska zwraca się z prośbą tylko o to, nie żądając żadnej innej pomocy.

Wystąpienia biskupów zawierały treść religijną. Na pewną uwagę zasługują tylko niektóre akcenty zawarte w kazaniach biskupów: Drzazgi i Pawłowskiego, dotyczące trudności lokalowych WSD w Olsztynie.

Po zakończeniu uroczystości w godzinach wieczornych Wyszyński wygłosił w budynku WSD pogadankę dla profesorów i alumnów. Niemal w całości poświęcił ją szczegółowemu omówieniu swej izolacji, w jakiej znajdował się w latach ubiegłych.

W dniach 25–26 XI br. Wyszyński ani biskupi poza katedrą i WSD publicznie nie występowali.

Odbito w 3-ch egz.
egz. nr 1 Dyr. Dep. IV MSW
egz. nr 2 I Sekr. KW PZPR
egz. nr 3 a/a
oprac. JP/ druk K.Sz.

I Z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO
d/s Służby Bezpieczeństwa
w Olsztynie
płk E. Wziątek

ANEKS NR 5

IPN BU 01283/648, k. 231–233.

Ważniejsze fragmenty kazań Biskupów (z uroczystości 400-lecia WSD w Olsztynie)

1. Wystąpienie kard. Wyszyńskiego wygłoszone w dniu 26 XI 1967 r. o godz. 18.45 w gmachu WSD w Olsztynie do profesorów i alumnów

„Gdy przyjechałem do Rzymu, zaraz po tej rozmowie u Ojca Świętego poszliśmy z bpem Baraniakiem obejrzeć, jak to wygląda. Gdyśmy tak chodzili po tym kościele, patrzymy, przed epitafium kard. Hozjusza stoi jakichś czterech ogromnych, wysokich mężczyzn, krótko ubranych. Jeden podchodzi do arcybpa Baraniaka i pyta, czy to jest Prymas Polski. «Tak» – odpowiedział arcbp Baraniak. «A bo tutaj właśnie jest bp Döpfner z Berlina, który chce koniecznie go poznać». – «Bardzo proszę». I podeszedłem do niego, a on czytał to epitafium, przywitaliśmy się, poznaliśmy się i on wtedy do mnie: «przychodzę tutaj do tego epitafium kard. Hozjusza i cieszę się, że tutaj poznaliśmy się». Ja mówię: «też się bardzo cieszę». Przyszedł wtedy ks. arcybp Gawlina, no i tak sobie pomodliwszy się do tego świętego Polaka, no i tak arcbp Gawlina, tak żartobliwie mówi do bpa Döpfnera: «od bitwy pod Grunwaldem nie było większego zdarzenia dla Polski, jak to spotkanie biskupa niemieckiego z biskupem polskim przy epitafium kard. Hozjusza»”.

2. Wystąpienie kard. Wyszyńskiego wygłoszone w dniu 26 XI 67 r. w prokatedrze olsztyńskiej z okazji uroczystości 400-lecia istnienia WSD

„Gdy w tej chwili radujemy się czterowieczem dziejów pierwszego seminarium duchownego na ziemiach polskich, pragniemy życzyć, wiele życzyć tobie arcybiskupie olsztyński, wam księża profesorowie, moderatorowie, młodzieży duchowna, wam kapłani Świętej Warmii i diecezji olsztyńskiej byście mogli znaleźć pełne uznanie w tym świecie dla waszej pracy, byście mogli usłużyć jak najlepiej swym wychowaniem ludowi Bożemu Świętej Warmii. Byście mogli stworzyć warunki odpowiednie w czasach dzisiejszych niezbędne dla dobrego formowania tej młodzieży. Wiemy, że macie wielkie troski.

Wczoraj miałem możność być w seminarium „Hosianum”. Znamy przecież sprzed wojny jeszcze te warunki, w jakich wtedy to seminarium przebywało. O ileż są one dzisiaj gorsze. Istna stajenka betlejemska, ciasnota olbrzymia. Młodzież nie ma zaplecza dla wypoczynku po ciężkiej pracy ani kawałka ogródka – nic. Zastanawiamy się, jak to się mogło stać, że tutaj właśnie, gdzie Kościół wybudował takie mnóstwo gmachów. Całe miasto przecież posiada mnóstwo gmachów wybudowanych przez Kościół, że dzisiaj dla instytucji tak bardzo potrzebnej jak tu słyszeliśmy w przemówieniu księdza biskupa, że nie ma elementarnych po prostu warunków, w jakich ta uczelnia mogłaby spokojnie pracować. Zdaje się, że jakaś sprawiedliwość społeczna by wymagała, ażeby w zamian za wiele tych gmachów, które dzisiaj służą potrzebom państwa, można byłoby doczekać się nikłej pomocy, której diecezja nie chce, ale przynajmniej tej, by można było spokojnie wybudować własny gmach dla tak zasłużonej czterowiecznej instytucji tzn. najstarszej szkoły na tych ziemiach. I trzeba sobie gorąco życzyć, byśmy – najmilsi – najrychlej doczekali się tej radości, byście mogli młodzieży duchownej, przygotowującej się do ciężkiej pracy, byście mogli wybudować własny gmach tutaj. Przecież od wieków Kościół tu budował?”

3. Wystąpienie arcybpa Baraniaka wygłoszone w dniu 26 XI 67 r. w prokatedrze w Olsztynie z okazji 400-lecia istnienia WSD

„Najmilsi moi, równo 20 lat mija, gdy po raz pierwszy uroczycie tu przed tą waszą prokatedrą, uroczycie udekorowaną, podejmowany był świętej pamięci kardynał Hlond, do której przed tym wysłał jednego ze swoich najlepszych kapłanów, świątobliwego później biskupa Bensch w celu zorganizowania późniejszej diecezji warmińskiej w Olsztynie. Przebywał tutaj śp. kardynał Prymas i ze wzruszeniem patrzył na lud olsztyński, lud przybyły z różnych stron diecezji, który się skupił i otoczył swą katedrą, który się skupił na leżących jeszcze minach wokoło i witał Prymasa Polski. Lud warmiński, lud przybyły z dalekich stron, zza Buga, od Lwowa, od Wilna. Tak bardzo różny, a jednak nie było między nimi różnicy w Kościele świętym. Wokoło osoby przybywającego w tej chwili z Warszawy zgromadziła się rzesza wiernych, zgromadził się wierny lud i zadokumentował, że po tych wszystkich klęskach, po rozdarciu ojczyzny naszej, nie utracił największego skarbu, jakim dla niego była wiara, był Kościół święty, hierarchia oraz Prymas Polski, który w tej ciężkiej chwili już dał początki odbudowania tak zniszczonej ongiś diecezji. Miałem to szczęście być i towarzyszyć Prymasowi Polski i ze wzruszeniem wspominam

dzisiaj sobie, jak ze łzami w oczach wchodził wielki Prymas do kościoła, by wypowiedzieć Bogu swoje dziękczynienie, że mimo tych straszliwych klęsk, które towarzyszyły świętej Warmii, tak jak całej naszej Ojczyźnie, że mimo tych straszliwych klęsk, jakie spadły na Polskę i na nasz Kościół, a jednak w ostatnich chwilach ten Kościół pozostał zjednoczony, złączony i trwał przy swoim Episkopacie, trwał przy swoim Prymasie. Ze wzruszeniem słucham dzisiaj tych wszystkich przemówień, i wczoraj i dzisiaj, i raduję się wraz ze wszystkimi biskupami, że mogą być po 20 latach świadkami jak to seminarium, które wtenczas rozpoczynało swoje nowe życie, dzisiaj wydaje kapłanów dla ludu warmińskiego, dla ludu na Mazurach, dla tego ludu Powiśla naszego i w ten sposób buduje Kościół Boży tu na tych ziemiach. Najmilsi moi, te wspomnienia w tej chwili przychodzą do serca, przychodzą do duszy. Raduję się, że mogę tu dzisiaj być na zaproszenie wasze, na zaproszenie waszego biskupa. W tej chwili tyle tu mówiono o kardynale wielkim Hozjuszu, który przed 400 laty kładł fundamenty pod nasze czasy tej diecezji.

Przybyłem tutaj, ukochani wierni, żeby was pozdrowić i pozdrowić też kleryków poznańskich, bo tak się stało, że na Warmii tutaj w Bartoszycach mamy dzisiaj jedno z większych seminariów w naszej Ojczyźnie, niestety, poza murami seminarijnymi. Chciałbym was zapewnić, że modlimy się za was i za waszą pomyślność, za pomyślność wszystkich kleryków, którzy tu przybyli na Warmię i tutaj pełnią służbę wojskową, pozostając w duszy wierni powołaniu swojemu, jakie rzucił w ich serca wiekuisty kapłan Jezus Chrystus. W tej modlitwie, w tej Najświętszej Ofierze, którą miałem szczęście odprawić z rektorami najstarszych seminariów w Ojczyźnie naszej, złączyłem i was, i tych wszystkich innych kleryków, polecając ich Matce Najświętszej, by ustrzegła ich powołań, tych także, którzy żyją poza seminarium i żeby nam przyprowadziła te powołania do naszych seminariów z powrotem, byśmy je mogli szczęśliwie doprowadzić do służby Jezusowi Chrystusowi, wiekuistemu kapłanowi”.

4. Wystąpienie powitalne bpa Obłąka wygłoszone w dniu 25 XI 67 r. podczas sesji naukowej w WSD

„Dziś, gdy rozpoczynamy uroczyste obchody 400-lecia istnienia seminarium, jakże serdecznie witamy Waszą Eminencję, najdosłojniejszego księdza Prymasa kardynała Polski. Dla naszego ubogiego seminarium jest to zaszczyt ogromny. Wszyscy cieszymy się ogromnie z obecności Waszej Eminencji już na dzisiejszej sesji naukowej. Jak 400 lat temu kardynał Hozjusz był największym obrońcą wiary i nieustraszoną ostoją w jedności i wolności Kościoła w Polsce. (oklaski) Ośmielamy się powiedzieć, że po 400 latach nasze seminarium wita i gości dzisiaj drugiego wielkiego Hozjusza (oklaski). Z wielką radością, a zarazem i duchową wdzięcznością witamy Waszą Ekscelencję, najczcigodniejszych księży arcybiskupów i biskupów, którzy przybyli z różnych stron Polski do Olsztyna, aby uświetnić nasze uroczystości, podnieść nas na duchu i umocnić na niełatwą przyszłość. Waszą obecność rozumiemy jako życzliwe wyciągnięcie waszych pasterskich ramion ku tym ziemiom północnych rubieży, gdzie katolicyzm i polskość tętnią tym samym rytmem, jak i w innych dzielnicach Polski”.

**JUBILÄUM UNTER AUFSICHT 400-JAHR-FEIER DES PRIESTERSEMINARS
„HOSIANUM“ IN OLSZTYN****ZUSAMMENFASSUNG**

1967 feierte das Ermländische Priesterseminar „Hosianum“ sein 400-Jahr-Jubiläum. Ein paar Monate lang hatte sich die kirchliche Seite auf diese Feierlichkeiten vorbereitet. Zur Teilnahme wurden u. a. der polnische Primas Stefan Wyszyński sowie der Erzbischof von Kraków Karol Wojtyła eingeladen. Es kamen auch die Rektoren der benachbarten Priesterseminare. Die Feier stieß ebenfalls auf reges Interesse der Partei- und Staatsbehörden, die sich zum Ziel steckten, „der zahlreichen Teilnahme von Laien und insbesondere von Jugendlichen an den kirchlichen Feierlichkeiten vorzubeugen“. Diesem Zweck sollten spezielle Unterhaltungs-, Sport- und Kulturveranstaltungen dienen. Die meiste Aufmerksamkeit hatten die Staatsbehörden der Bespitzelung geschenkt. Es sind genaue Operativpläne dieser Maßnahmen erhalten geblieben. Für diese Tätigkeit wurden Funktionäre der Volksmiliz, des Geheimdienstes, der Abteilung „T“ (Operative Technik) und der Abteilung „B“ (Außenbeobachtung) eingesetzt. Beschäftigt wurden auch inoffizielle Mitarbeiter und Informanten. All diese Maßnahmen werden am besten in Dokumenten veranschaulicht, die im Institut für Nationales Gedenken aufgefunden und diesem Artikel beigelegt wurden.